

ВІДГУК

офіційного опонента доктора історичних наук, професора, професора кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Володимира Васильовича Старки на дисертаційне дослідження Лілії Миколаївни Гриник на тему «Повсякденне життя українських повстанців на Прикарпатті (1940–1950-ті рр.)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Сучасна російсько-українська війна, яка розпочалася у лютому 2014 р. по новому актуалізувала необхідність дослідження українського національно-визвольного руху середини ХХ століття, адже тогочасні практики і на сучасному етапі ефективно використовуються українськими військовими у боротьбі з московитами.

Водночас, у сучасній українській історіографії є аспекти, які не отримали належного наукового висвітлення. Як слушно зазначає здобувачка: «попри тривалу історіографічну традицію української історії та українського визвольного руху загалом, повсякденне життя членів ОУН і вояків УПА залишалося поза увагою дослідників» (с. 18).

Обравши для вивчення актуальну, але і водночас не у повній мірі розроблену в історичному контексті тему, дисертантка акцентує свою увагу на розкритті таких аспектів повсякденного життя повстанців як: особливості харчування та зовнішнього вигляду, поведінкових норм та морально-психологічного стану бійців, особливу увагу приділено реконструкції особливостей комунікації із місцевим населенням, дотриманням сімейної обрядовості та охороні християнських цінностей.

Дисертація виконана у рамках науково-дослідницької роботи кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Суспільно-політичні, економічні, правові, культурно-освітні та релігійні процеси на західних землях України (XVIII–XXI

ст.)», а також у рамках наукового дослідження науково-дослідного сектору Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка «Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944–1953)» (термін виконання: 2021–2023 рр.; державний реєстраційний номер – 0121U107833).

В анотації та вступі дисертантка подає характеристику дослідження, що дозволяє отримати уяву про подальший зміст роботи.

Здобувачка вдало обґрунтовує мотиви, що зумовили вибір теми, її актуальність, наукове та практичне значення, об'єкт, предмет, методологію, хронологічні межі дослідження, визначає мету та основні завдання дослідження.

Завдання дослідження спрямовані авторкою дисертації на з'ясування: ступеня вивчення проблеми в науковій історичній літературі та окреслити перспективні напрями подальших наукових пошуків; проведення огляду джерел з означеної теми, обрати методологічні орієнтири; окреслення особливостей матеріально-побутового забезпечення повстанців; трансформації комунікації та зв'язків із найближчим оточенням, розкриття особливостей збереження української сімейної обрядовості, звичаїв, традицій та святкувань в умовах воєнного повсякдення.

Можемо констатувати, що структура рецензованої роботи логічна та цілковито відповідає задекларованій меті та завданням дисертаційної роботи.

Варто відзначити належний рівень апробації отриманих результатів дослідження, зокрема: участь у 10 наукових конференціях, з яких чотири міжнародні, та підготовлених 12 публікаціях, з яких 10 опубліковано в наукових фахових виданнях України категорії «Б».

У першому розділі *«Стан наукової розробленості проблеми, джерельна база та методологія дослідження»* Л.М. Гриник історіографію досліджуваної наукової проблематики умовно розділяє на «діаспорну, радянську, сучасну зарубіжну та українську» за проблемно-хронологічним принципом. Здійснений

здобувачкою історіографічний аналіз засвідчує, що повсякденне життя учасників національно-визвольного руху на Прикарпатті на сьогодні не стало предметом окремого спеціального дослідження. Також можемо погодитися із думкою авторки роботи, що українська діаспорна історіографія не позбавлена певної «політичної заангажованості та суб'єктивного висвітлення описуваних подій» (с. 25).

Авторкою дослідження здійснено систематизацію та класифікацію джерельної бази дослідження, визначено ступінь її репрезентативності. Встановлено, що джерельна база, використана під час дослідження, є достовірною, репрезентативною та інформаційною насиченою. Л.М. Гриник умовно їх розділяє за інформаційною цінністю та цільовим призначенням на документальні матеріали українського національно-визвольного руху та документи органів радянської влади (с. 48).

Потрібно відзначити формулювання автором концептуальних та методологічних підходів, які дозволили відтворити історію повсякденного життя українських повстанців на Прикарпатті у хронологічній послідовності.

Дисертантка окреслила та роз'яснила понятійний апарат дослідження, в тому числі чітко розмежовує поняття «повсякдення» та «побут» котре визначає «укладом повсякденного життя, а відтак – однією з його частин; предметом історії повсякдення» (с. 53).

Загалом, теоретико-методологічну основу представленої до захисту дисертаційної роботи становить організаційна сукупність базових принципів історичного дослідження й відповідних методів наукового пошуку.

У другому розділі дисертантка аналізує побутову складову повстанського повсякдення. Л.М. Гриник зазначає, що насамперед бійці відділів українського національно-визвольного руху потребували потужного господарського забезпечення. Описуючи механізм господарського забезпечення, дослідниця зазначає, що ключову роль у цій ланці забезпечував господарський референт.

Саме він був ключовою сполучною ланкою у ланцюжку від військового інтенданта до жіночої сітки, яка безпосередньо заготовляла продукти та господарський реманент (с. 66).

Окремо, у дисертації відображено зовнішній вигляд бійців повстанський відділів. Авторка доволі скрупульозно реконструювала та описала способи забезпечення повстанців одностроєм, та догляд за ним.

В умовах підпілля, важливим аспектом повсякденного життя є дотримання особистої гігієни. Адже в умовах панування епідемії тифу у досліджуваний період, елементарне миття рук, могло зберегти життя. Дослідниця на основі службових інструкцій відтворила правила дотримання гігієни, якими послуговувалися учасники визвольного руху.

Цікавим є підрозділ присвячений опису повстанського житла, у якому дослідниця здійснила певну класифікацію типів криївок.

З огляду на вищеописане, дисертантка робить висновок, що життя в складних умовах щоденної військової боротьби, істотно змінює не лише повсякденний уклад життя повстанців, але й їх життєві ціннісні орієнтири (с. 113).

У третьому розділі дисертації розкрито професійно-особистісну складову повсякдення.

Дослідниця аналізуючи режим дня повстанця, свою увагу акцентує не лише на військовій складовій, але і на такому важливому елементі повсякденного життя, як дозвілля. Зокрема зазначається, що у часи затишшя, бійці співали пісень, ділилися враженнями про минулі бої, розповідали анекдоти (с. 116).

Підпільно-партизанське повсякденне життя виробило певні поведінкові та дисциплінарні норми, від дотримання яких залежало життя не лише певного бійця, але і його побратимів. Дисертантка зазначає, що найкращим способом спонукати підлеглих дотримуватися усталених норм був особистий приклад командира (с. 122).

Малодослідженим аспектом повстанського повсякдення, на який звернула увагу Л.М. Гриник, є гендерні відносини. Авторка зазначає, що «на початку ХХ ст. гендерні уявлення в українському суспільстві не були до кінця сформовані. У процесі історичного розвитку склались стереотипи щодо традиційного сприйняття чоловіка як годувальника, захисника, мисливця та жінки як домогосподарки, матері». Тогочасні суспільні трансформації, зумовили перегляд і традиційних цінностей населення прикарпатського краю. Дослідниця слушно зазначає, що жіноцтво розділилося на дві групи. Тих, хто активно включився у підпільно-повстанську боротьбу, і тих, хто продовжував опікуватися домашніми справами. Як підсумок авторка зазначає, що мали місце «певні утиски стосовно жінок у тогочасних умовах. Проте це був наслідок умов боротьби, функціонування військової формації як ієрархічної структури і певною мірою бажання убезпечити їхнє життя» (с. 141).

Не оминула увагою авторка і морально-психологічного стану повстанців, які постійно перебували у складних життєвих умовах. Вона слушно зазначає, що на цей стан впливало низка чинників, серед яких: тиск з боку радянських репресивних органів, матеріальне забезпечення вояків, внутрішній клімат у повстанських відділах, спілкування з рідними (с. 142–144).

Аналізуючи у четвертому розділі соціокультурну складову повсякдення, дисертантка звертає увагу на особливості комунікації повстанців із мешканцями краю. Зокрема бійцям рекомендували з метою збереження конспірації, для привітання використовувати притаманні у певній місцевості способи. Авторка зазначає, що комунікація з-за межі організації відбувалась за правилом «про справу говори не з ким можна, але з ким треба» (с. 161).

Своєрідною віддушиною для повстанців була зустріч із рідними, про які розлого описано у дисертаційному дослідженні.

Висновки рецензованого дослідження цілком відповідають задекларованому змісту, меті та завданням роботи і не викликають заперечень.

Можемо констатувати, що авторка досягла поставленої мети – відтворити повсякденне життя українських повстанців на Прикарпатті у 1940-х – 1950-х роках.

Позитивно оцінюючи отримані здобувачкою Л.М.Гриник результати дослідження, варто вказати на низку недоліків і дискусійних положень, висвітлення яких сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці отриманих результатів:

1. На нашу думку, більш логічною та структурованою видається класифікація джерельного комплексу за традиційною схемою: неопубліковані архівні документи, опубліковані збірники документів і матеріалів, тогочасна преса, спогади учасників і свідків тогочасних подій.

2. Реконструюючи щоденний повстанський раціон, варто було б ширше у роботі навести приклади рецептів, якими послуговувалися господині для консервування харчів.

3. Авторка неодноразово наголошує, що матеріальне забезпечення повстанців залежало від пожертв місцевого населення. У цьому контексті варто було б згадати про явище співчуття та його вплив на цей процес.

4. Окремий підрозділ дисертаційної роботи присвячений реконструкції сімейної обрядовості (с. 184–195) у повстанському житті, у якому вагоме місце посідали проблеми родинності та духовності, що доцільно було відобразити у тексті роботи.

5. Роботу варто доповнити ширшим викладом особливостей комунікації українських повстанців із освітянами та учнями краю.

Висловлені зауваження не знижують в цілому позитивної оцінки дисертації Л.М.Гриник, яка є самостійним і завершеним науковим дослідженням актуальної наукової проблеми, а одержані авторкою наукові результати є достатньо аргументованими, мають неупереджений характер і мають новизну та історичну достовірність.

Дисертація Л.М. Гриник «Повсякденне життя українських повстанців на Прикарпатті (1940 – 1950-ті рр.)», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затверджених постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Гриник Лілія Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Офіційний опонент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей
історичних наук Тернопільського
національного педагогічного
університету імені

Володимира Гнатюка

Володимир СТАРКА

Вчений секретар

Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Вікторія ГЕВКО

